

Pedagogische begeleidingsdienst

Huis van het GO!

Willebroekkaai 36

1000 Brussel

LEERPLAN DERDE GRAAD SECUNDAIR ONDERWIJS

ECONOMIE-WISKUNDE

SPECIFIEK GEDEELTE
DOORSTROOM

EERSTE EN TWEEDE LEERJAAR
(5de en 6de jaar)

LEERPLANNUMMER
3D/ECONOMIE/WISKUNDE

INSPECTIENUMMER
GSO-2024-1290-Gemeenschapsonderwijs-adv-V25

Versiedatum
31/01/2025

DOMEINOVERSCHRIJDEND

Inhoudstafel

Inleiding	3
Samenhang	3
Uitgangspunten	3
Eigenheid van de studierichting	4
Doelgroep	5
Onderwijskwalificatie	6
Logische doorstroommogelijkheden	7
Gepersonaliseerd Samen Leren	10
Ruimte voor het eigen pedagogisch project	10
Opbouw van de leerplandoelen	11
Herkomst van de doelen	11
De leerplandoelen	11
Subdoelen	12
Minimale inhoudelijke afbakening	12
Nummering van de leerplandoelen	12
Leerplandoelen	14
Generieke doorstroomcompetenties	14
Historisch bewustzijn	15
Nederlands: algemene uitbreiding	16
Engels en Frans: algemene uitbreiding	17
Gevorderde wiskunde	22
Algoritmen en programmeren	32
Uitgebreide algemene economie	33
Bedrijfswetenschappen en recht	40
Keuzepakket informaticawetenschappen	42
Keuzepakket wetenschappen: biologie, chemie en fysica	43
Samenhang minimumdoelen – leerplandoelen	55
Minimale materiële vereisten	63
Vakkenkoppeling	64
Pedagogisch – didactische ondersteuning	65

Inleiding

Samenhang

Dit is een leerplan voor het specifieke gedeelte doorstroomfinaliteit, derde graad.

Dit leerplan moet in samenhang gelezen worden met het leerplan 'Derde graad secundair onderwijs - Basisvorming doorstroomfinaliteit'.

Tussen het leerplan van het specifieke gedeelte en het leerplan van de basisvorming is een overlap of samenhang tussen leerplandoelen mogelijk. Indien dit het geval is, wordt dit in de GO! Navigator aangeduid, aangevuld met concrete handvaten om deze doelen op een functionele manier te integreren.

Uitgangspunten

Bij het formuleren van de doelen voor het specifiek gedeelte is er over gewaakt dat het ambitieniveau hoog ligt voor alle leerlingen. Bovenop de doelen die opgenomen zijn in het curriculumdossier heeft het GO!, vanuit haar ambitie om kwaliteitsvol onderwijs aan te bieden aan alle leerlingen, GO!-doelen toegevoegd. Het geheel van de leerplandoelen specifieke vorming is evenwichtig opgesteld met oog voor de haalbaarheid voor alle leerlingenprofielen en met bijzondere aandacht voor het evenwicht tussen de basisvorming en het specifiek gedeelte.

Eigenheid van de studierichting

De leerlingen krijgen een pakket **basisvorming voor de doorstroomfinaliteit** met inhouden uit de zestien sleutelcompetenties.

De specifieke vorming bestaat concreet uit leerplandoelen die **voorbereiden op vervolgonderwijs**:

- WD 01.01 Algemene doorstroomcompetenties: Generieke doorstroomcompetenties
- WD 01.02 Algemene doorstroomcompetenties: Historisch bewustzijn – uitbreiding
- WD 02.08 Moderne talen: Nederlands – algemene uitbreiding
- WD 02.14 Moderne talen: Frans en Engels – algemene uitbreiding
- WD 06.08 Wiskunde: Gevorderde wiskunde
- WD 07.01 Informaticawetenschappen: Algoritmen en programmeren
- WD 16.01 Economie: Uitgebreide algemene economie
- WD 16.07 Economie: Bedrijfswetenschappen en recht
- Keuzepakket 1 Informaticawetenschappen
- Keuzepakket 2 Wetenschappen – Biologie, Chemie en Fysica

In deze studierichting krijgen de leerlingen een pakket economie. Ze bestuderen de diverse markten en het overheidsingrijpen op het marktmechanisme in een nationale en internationale context. Ze analyseren de werking van de economie als systeem en reflecteren over economische modellen en duurzame economische ontwikkeling. Daarnaast verdiepen ze zich ook in bedrijfswetenschappen en recht. Ze vergelijken courante ondernemingsvormen en fiscale regels, voeren een dubbele boekhouding, beoordelen de financiële gezondheid van een onderneming en lichten courante financieringsvormen op korte en lange termijn toe. Daarnaast illustreren ze het belang van een bedrijfsstrategie en de samenstelling van de marketingmix op basis van de marketingstrategie.

Daarbovenop krijgen ze een sterke inhoudelijke verbreding en abstractere verdieping in alle domeinen van de wiskunde. Als bijkomende inhouden komen complexe getallen, matrices en determinanten, algebraïsche structuren, predicaatlogica en combinatoriek aan bod. Voor algebra en analyse, goniometrie, meetkunde en statistiek is een verdieping voorzien.

In informaticawetenschappen leren de leerlingen zelf ontworpen oplossingen te programmeren voor concrete problemen.

Tot slot maken ook generieke onderzoekscompetenties deel uit van deze studierichting. Ze worden gerealiseerd met de specifieke inhouden van de studierichting. Er wordt ook gewerkt aan de brede historische competenties van de leerlingen.

Doelgroep

Leerlingen die starten in het eerste leerjaar van de derde graad in de doorstroomfinaliteit hebben door het behalen van de leerplandoelen van de tweede graad de nodige competenties verworven om de overstap naar de derde graad succesvol te kunnen maken.

De leerlingen delen vanuit hun keuze voor een bepaalde studierichting eenzelfde interesse. Maar meer nog dan voor de basisvorming zullen de kenmerken van de leerlingen in de derde graad voor het specifieke gedeelte verschillen. Behalve verschillen op cognitief, psychomotorisch en sociaal-affectief vlak zijn er ook verschillen door de gevolgde vooropleiding.

In de tweede graad hebben leerlingen gekozen voor een studierichting gekoppeld aan een finaliteit.

- Leerlingen die een studierichting gekozen hebben die als een vooropleiding van deze studierichting wordt ingericht, hebben in het specifieke gedeelte van de tweede graad leerplandoelen verworven die gekoppeld zijn aan wetenschapsdomeinen die in de derde graad aan bod komen. Op een aantal van deze doelen wordt in de derde graad verder gewerkt. Deze leerplandoelen worden beschouwd als noodzakelijke doelen om succesvol aan de derde graad deel te nemen. In de GO! Navigator wordt de link gelegd tussen de doelen van de tweede en de derde graad (verticale samenhang). Leerlingen uit de volgende studierichting hebben een vorming gevolgd die als een logische vooropleiding kan worden beschouwd:

- Economische Wetenschappen

Hoewel bovenstaande studierichting uit de tweede graad inhoudelijk voorbereidt op deze studierichting in de derde graad, veroorzaakt de structuur van het secundair onderwijs dat er bij een logische instroom in deze studierichting toch een tekort is voor 1 wetenschapsdomein, wetenschapsdomein 06, Gevorderde wiskunde.

Om hieraan te verhelpen, voorziet de lessentabel in de tweede graad optiepakketten die de instroom moet faciliteren. Leerlingen die het voorbereidend optiepakket hebben gekozen, hebben de noodzakelijke voorkennis aangeboden gekregen. Leerlingen die dit optiepakket niet aangeboden kregen, starten met een groot hiaat in hun voorkennis waardoor aansluiten voor Gevorderde wiskunde zeer moeilijk zal zijn.

Meer informatie over de optiepakketten is terug te vinden op de GO! Navigator.

De samenhang tussen de cesuurdoelen en de specifieke minimumdoelen vanuit deze logische doorstroom is terug te vinden in de tabel 'Samenhang minimumdoelen – leerplandoelen' die terug te vinden is in dit leerplan.

- Leerlingen die een studierichting gekozen hebben die inhoudelijk minder of niet aanleunt bij deze studierichting hebben eventueel minder of geen voorkennis voor het specifiek gedeelte.

Vanuit het bovenstaande gegeven kunnen de leerlingen voor het specifieke gedeelte beschouwd worden als een heterogene groep. Daarom is het belangrijk om, bij het begin van de graad, de beginsituatie van elke leerling goed in kaart te brengen, om zo als lerarenteam zicht te krijgen op de kenmerken van de leerlingengroep en een leerlijn uit te werken die nauw aansluit bij de beginsituatie en de mogelijkheden van de leerlingen waarbij er aandacht is voor het wegwerken van eventuele hiaten bij de start van de derde graad. Hierbij heeft het lerarenteam de vrijheid en verantwoordelijkheid om leerplandoelen in te plannen in zowel het eerste als tweede jaar van de derde graad volgens de noden, behoeften en mogelijkheden van hun leerlingengroep. Daarnaast heeft het lerarenteam de vrijheid om te bepalen op welke manier de doelen functioneel geclusterd en aangeboden kunnen worden binnen de derde graad.

Onderwijskwalificatie

Een onderwijskwalificatie geeft weer wat je moet kennen en kunnen om verdere studies aan te vatten, te functioneren in onze maatschappij of een bepaald beroep uit te oefenen. In de Vlaamse kwalificatiestructuur zijn de kwalificaties ondergebracht op 8 niveaus, van basisonderwijs tot universiteit.

Deze studierichting situeert zich op VKS-niveau 4. De uitgangspunten voor een VKS-niveau 4 zijn:

- Kennis en vaardigheden:
  - concrete en abstracte gegevens (informatie en begrippen) uit een specifiek domein interpreteren
  - reflectieve cognitieve en productieve motorische vaardigheden toepassen
  - gegevens evalueren en integreren
  - strategieën ontwikkelen voor het uitvoeren van diverse taken en om diverse, concrete, niet-vertrouwde (maar weliswaar domeinspecifieke) problemen op te lossen
- Context, autonomie en verantwoordelijkheid:
  - handelen in een combinatie van wisselende contexten
  - autonoom functioneren met enig initiatief
  - volledige verantwoordelijkheid voor eigen werk opnemen
  - het eigen functioneren evalueren en bijsturen met het oog op het bereiken van collectieve resultaten

De verwachtingen uit de onderwijskwalificatie vormen een hulpmiddel voor leraren en vakgroepen om de afbakening van de leerplandoelen concreet vorm te geven.

Logische doorstroommogelijkheden

Economie-Wiskunde is een domeinoverschrijdende doorstroomrichting (aso). Dat houdt in dat de leerling voorbereid wordt op succesvolle doorstroom naar een breed pallet aan professionele en academische bacheloropleidingen.

Voor de richting Economie-Wiskunde situeren de meest logische vervolgopleidingen uit het **professioneel hoger onderwijs** zich binnen de studiegebieden:

- Architectuur
  - Interieurvormgeving
  - Landschaps- en Tuinarchitectuur
  - Toegepaste Architectuur
- Gecombineerde studiegebieden
  - Digital Design and Development
- Handelswetenschappen en Bedrijfskunde
  - Applied Information Technology (E)
  - Bedrijfsmanagement
  - Business Management
  - Business Management & Entrepreneurship (E)
  - Business Management (E)
  - Business Management Marketing (E)
  - Communicatiemanagement
  - Communication Management (E)
  - Hotelmanagement
  - Idea and Innovation Management
  - Informatiemanagement en Multimedia
  - Informationmanagement & Multimedia (E)
  - International Business Management (E)
  - International Communication and Media-ICM (E)
  - International Journalism (E)
  - International Office Management (E)
  - International Tourism and Leisure (E)
  - Journalistiek
  - Media and Entertainment Business
  - Netwerkeconomie
  - Office Management
  - Retailmanagement
  - Toegepaste Informatica
  - Toerisme- en Recreatiemanagement
  - Wellbeing- en Vitaliteitsmanagement
- Industriële Wetenschappen en Technologie
  - Audiovisuele Technieken
  - Autotechnologie
  - Bouw
  - Chemie
  - Digital Arts and Entertainment
  - Digital Arts and Entertainment (E)
  - Ecotechnologie
  - Elektromechanica
  - Elektronica-ICT

- Energiemanagement
- Energietechnologie
- Facility Management
- Grafische en Digitale Media
- Houttechnologie
- Industrieel Productontwerpen
- Integrale Veiligheid
- Luchtvaart
- Modetechnologie
- Multimedia & Communication Technology (E)
- Multimedia en Communicatietechnologie
- Ontwerp- en Productietechnologie
- Textieltechnologie
- Vastgoed
- Zorgtechnologie
- Onderwijs

Doorstroom naar alle andere professionele bacheloropleidingen is mogelijk, maar binnen Economie-Wiskunde wordt er niet specifiek inhoudelijk op voorbereid.

Voor de richting Economie-Wiskunde situeren de meest logische vervolgonopleidingen uit het **academisch hoger onderwijs** zich binnen de studiegebieden:

- Architectuur
  - Architectuur
  - Interieurarchitectuur
- Economische en Toegepaste Economische Wetenschappen
  - Business Studies (E)
  - Economische Wetenschappen
  - Handelsingenieur
  - Handelsingenieur in de Beleidsinformatica
  - Toegepaste Economische Wetenschappen
  - Toegepaste Economische Wetenschappen: bedrijfskunde
  - Toegepaste Economische Wetenschappen: economisch beleid
- Gecombineerde studiegebieden
  - International Affairs (E)
  - Sociaal-Economische Wetenschappen
- Handelswetenschappen en Bedrijfskunde
  - Bestuurskunde en Publiek Management
  - Business Administration (E)
  - Handelswetenschappen
- Industriële Wetenschappen en Technologie
  - Engineering Technology (E)
  - Industriële Wetenschappen
- Productontwikkeling
  - Productontwikkeling
- Politieke en Sociale wetenschappen
  - Communicatiewetenschappen
  - Politieke Wetenschappen
  - Politieke Wetenschappen en Sociologie
  - Social sciences

- Sociale en Militaire Wetenschappen (KMS)
  - Sociologie
- Rechten, Notariaat en Criminologische Wetenschappen
  - Criminologische Wetenschappen
  - International and European law (E)
  - Rechten
- Toegepaste wetenschappen
  - Ingenieurswetenschappen
  - Ingenieurswetenschappen (KMS)
  - Ingenieurswetenschappen: Architectuur
  - Ingenieurswetenschappen: Bouwkunde
  - Ingenieurswetenschappen: Chemie en materialen
  - Ingenieurswetenschappen: Chemische technologie
  - Ingenieurswetenschappen: Chemische technologie en materiaalkunde
  - Ingenieurswetenschappen: Computerwetenschappen
  - Ingenieurswetenschappen: Elektronica en informatietechnologie
  - Ingenieurswetenschappen: Elektrotechniek
  - Ingenieurswetenschappen: Materiaalkunde
  - Ingenieurswetenschappen: Toegepaste natuurkunde
  - Ingenieurswetenschappen: Werktuigkunde
  - Ingenieurswetenschappen: Werktuigkunde-elektrotechniek
- Verkeerskunde
  - Mobiliteitswetenschappen
- Wetenschappen
  - Computerwetenschappen
  - Fysica
  - Fysica en Sterrenkunde
  - Informatica
  - Wiskunde

Doorstroom naar alle andere academische bacheloropleidingen is niet uitgesloten, maar binnen deze studierichting wordt er niet specifiek inhoudelijk op voorbereid.

Gepersonaliseerd Samen Leren

De ambitie van het GO! is duidelijk. Gepersonaliseerd samen leren betekent dat we met elke lerende, binnen een sociale context, maximaal rendement nastreven op het vlak van leervermogen, leerwinst en leermotivatie. Vanuit een sterke basis- en vakdidactiek zetten we extra in op 'differentiatie', het verhogen van autonomie via het aanleren van zelfregulerende vaardigheden en 'samen leren'. We maken daarvoor gebruik van evidence-informed praktijken en een onderzoekende aanpak op school. Gepersonaliseerd samen leren in het GO! vindt geïntegreerd plaats binnen de realisatie van het totale curriculum en kan alleen gerealiseerd worden met de actieve betrokkenheid van zowel de lerende, de leraar als het (school)beleid.

Vanuit deze visie willen we samen met alle onderwijsprofessionals ons DNA 'samen leren samenleven' en ons pedagogisch project waarmaken. Het is ons positief antwoord op de diversiteit die we in onze klassen zien, de nood aan een groeipad naar autonomie en de nood om een samenverhaal te maken.

Ruimte voor het eigen pedagogisch project

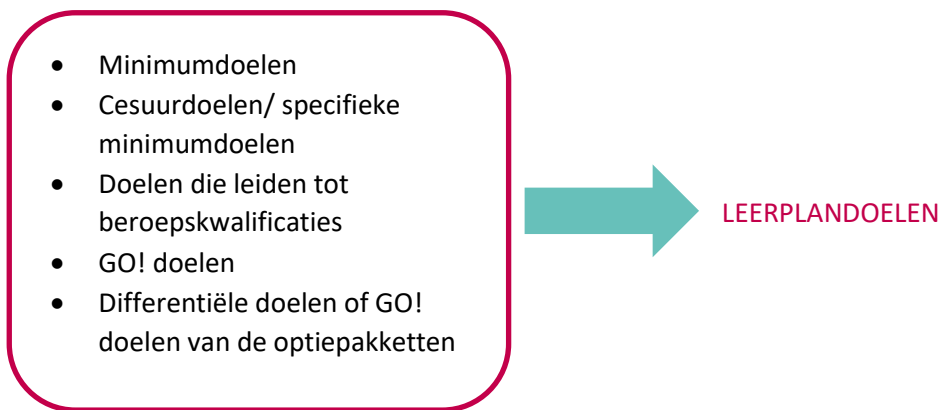
Cruciaal in elke studierichting staat de realisatie van de leerplandoelen. De leerplannen en de lessentabellen van het GO! zijn echter zodanig opgesteld dat het lerarenteam beschikbare ruimte heeft om een schooleigen pedagogisch project te realiseren:

- Enerzijds bieden de leerplannen ruimte om binnen de voorziene tijd zoals aangegeven in de lessentabel, de leerplandoelen verder uit te diepen of te verbreden;
- Anderzijds is er binnen de lessentabel vrije ruimte voorzien waarbij de school eigen accenten kan leggen.

Opbouw van de leerplandoelen

Herkomst van de doelen

De leerplandoelen van het GO! in de tweede en derde graad zijn afkomstig van verschillende bronnen:

De doelen van dit leerplan zijn afkomstig van:

- specifieke minimumdoelen
- GO!-doelen

De leerplandoelen

Elk leerplandoel heeft minimum 1 handelingswerkwoord. Een overzicht van de handelingswerkwoorden met, indien nodig, een verklaring is terug te vinden op de GO! Navigator.

Aan elk leerplandoel wordt een beheersingsniveau toegevoegd. Voor de leerplannen van het GO! maken we gebruik van een eigen GO!-taxonomie, geïnspireerd op de Taxonomie van Bloom:

- Memoriseren: Gegevens zoals begrippen, formules... kunnen ophalen zonder gebruik te maken van hulpmiddelen.
Geen enkel leerplandoel heeft 'memoriseren' als beheersingsniveau. Memoriseren zonder context kan immers nooit het einddoel zijn. Memoriseren kan wel een belangrijk element zijn om een leerplandoel te realiseren.
- Begrijpen: Inzicht verwerven en dit inzicht helder kunnen weergeven, al dan niet aan de hand van voorbeelden.
- Toepassen: Formules, technieken, regels... kunnen toepassen.
- Analyseren: Op basis van nieuwe gegevens, informatie, kenmerken, verbanden... tot een besluit komen
- Evalueren: Op basis van nieuwe gegevens, informatie, kenmerken, verbanden... en aan de hand van criteria, argumenten... een oordeel onderbouwen.
- Creëren: In het kader van een probleemstelling, onderzoek, opdracht... een product ontwikkelen zoals een oplossing, een realisatie, een presentatie...

Er is geen hiërarchie tussen de verschillende beheersingsniveaus. Wel zal je om een 'hoger' beheersingsniveau te bereiken meestal ook gebruik maken van onderliggende beheersingsniveaus, bijvoorbeeld memoriseren om te analyseren.

In de GO! Navigator worden de beheersingsniveaus aan de hand van een filmpje uitgelegd.

Subdoelen

De subdoelen zijn niet vrijblijvend geformuleerd maar maken integraal deel uit van het leerplandoel. Elk subdoel moet bijgevolg aangeboden worden. Alle subdoelen samen dekken het leerplandoel.

Minimale inhoudelijke afbakening

Het concept van de minimumdoelen wordt doorgetrokken naar de leerplandoelen van het GO!. Dit concept houdt in dat de kennis die noodzakelijk is om het leerplandoel te realiseren niet expliciet wordt opgesomd. Indien er twijfel kan ontstaan of een bepaald kenniselement al dan niet tot het leerplandoel behoort, wordt het uitdrukkelijk vermeld via onderliggende bullets. Concreet betekent dit dat de onderliggende bullets deel uitmaken van het leerplandoel en als dusdanig ook aan bod moeten komen.

Om leerplandoelen te realiseren, is er vaktaal nodig. Hoewel vaktaal niet expliciet in de leerplandoelen wordt opgenomen, maakt vaktaal wel deel uit van het leerplandoel. Net zoals dit het geval is bij andere kenniselementen is het aan de leraar om te bepalen welke vaktaal er nodig is om het leerplandoel te realiseren.

Het gehanteerde concept vertrekt van een groot vertrouwen in de professionaliteit van de leraar. Vanuit een professionele deskundigheid zal de leraar bepalen welke kennis er nodig is om het doel te realiseren waarbij de kenniselementen die in de bullets zijn aangegeven of expliciet vermeld in het leerplandoel minimaal worden meegenomen.

Nummering van de leerplandoelen

Boven elk leerplandoel staat er een nummering. De betekenis is de volgende:

WD3_01.01.01

01.01.01

- De betekenis van het nummer links (bijvoorbeeld WD3_01.01.01):
  - WD3: Het gaat hier over een doel uit de derde graad dat behoort tot een wetenschapsdomein
  - 01.01.01: Dit is het volgnummer van het leerplandoel.
    - Doelen van de vorm 01.xx.xx hebben betrekking op wetenschapsdomein 01. (In dit geval verwijst 01 naar 'Algemene doorstroomcompetenties'. In totaal zijn er 16 wetenschapsdomeinen.)
    - Doelen van de vorm xx.01.xx hebben betrekking op subdomein 01 van het betrokken wetenschapsdomein.
    - Het laatste cijfer (xx.xx.01) is het volgnummer binnen het subdomein.

De lijst van de wetenschapsdomeinen en de subdomeinen is terug te vinden in de GO! Navigator.

- Rechts in de eerste rij van elk leerplandoel staat de herkomst van het leerplandoel:
  - Het nummer (bijvoorbeeld 01.01.01) verwijst naar het corresponderend specifiek minimumdoel in het curriculumdossier.
De curriculumdossiers zijn terug te vinden op de website van AHOVOKS.
  - Indien er geen nummer staat, gaat het over een GO!-doel.

WD3_01.01.01.01

Subdoel 1

- Ook de subdoelen krijgen een nummering (bijvoorbeeld WD3_01.01.01.01):
  - Dit is het eerste subdoel van het leerplandoel WD3_01.01.01.
- Indien een subdoel overeenkomt met een specifiek minimumdoel wordt de verwijzing naar het specifiek minimumdoel rechts in de tabel opgenomen.
- Niet elk leerplandoel heeft subdoelen.

Leerplandoelen

Generieke doorstroomcompetenties

WD3_01.01.01

01.01.01

De leerlingen doorlopen een onderzoekscyclus in samenhang met inhouden van minstens 1 wetenschapsdomein verbonden aan de studierichting.

creëren

WD3_01.01.01.01

Subdoel 1

De leerlingen kiezen een onderzoeksmethode in functie van een gegeven of zelfgekozen onderzoeksvraag.

- onderzoekbaarheidscriteria

WD3_01.01.01.02

Subdoel 2

De leerlingen verzamelen data en bronnen in functie van de gekozen onderzoeksmethode.

- betrouwbaarheidscriteria

WD3_01.01.01.03

Subdoel 3

De leerlingen verwerken data en bronnen in functie van de gekozen onderzoeksmethode.

WD3_01.01.01.04

Subdoel 4

De leerlingen synthetiseren de onderzoeksresultaten en formuleren een antwoord op de onderzoeksvraag.

WD3_01.01.01.05

Subdoel 5

De leerlingen rapporteren over de onderzoeksactiviteiten en -resultaten.

- mondelinge of schriftelijke rapportage

WD3_01.01.02

De leerlingen refereren correct aan gebruikte bronnen volgens een wetenschappelijk referentiesysteem.

- relevant wetenschappelijk referentiesysteem
- bronvermelding

toepassen

Historisch bewustzijn

WD3_01.02.01

01.02.01

De leerlingen formuleren een historische vraag rekening houdend met de onderzoekbaarheid ervan.

- onderzoekbaarheid van een historische vraag: afbakening in tijd, ruimte of maatschappelijk domein, bestaan van bronnen, relevantie van bronnen

creëren

WD3_01.02.02

01.02.02

De leerlingen beoordelen de presentatie van historische bronnen aan de hand van contextinformatie en de wijze van bewerking.

evalueren

WD3_01.02.03

01.02.03

De leerlingen beoordelen representativiteit en bruikbaarheid van historische bronnen in functie van een historische vraag.

evalueren

WD3_01.02.04

01.02.04

De leerlingen beoordelen de betrouwbaarheid van historische bronnen in functie van een historische vraag rekening houdend met de standplaatsgebondenheid, het doelpubliek, de functie en het beoogde effect.

evalueren

WD3_01.02.05

01.02.05

De leerlingen formuleren een antwoord op actuele maatschappelijke fenomenen op basis van historische argumenten, rekening houdend met het verschil in context tussen vroeger en vandaag.

- actualiseren

creëren

Nederlands: algemene uitbreiding

WD3_02.08.01

02.08.01

De leerlingen benoemen kenmerken van het taalsysteem en passen inzicht erin toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.

- herkomst van woorden: inheems woord, anglicisme, germanisme, gallicisme, belgicisme
- betekenisrelaties: hyponiem, hyperoniem, pleonasme, tautologie, contaminatie
- vormen van humor: sarcasme, cynisme, parodie
- uitspraaktekens

toepassen

WD3_02.08.02

02.08.02

De leerlingen analyseren hoe in literaire teksten betekenissen worden gecreëerd met narratieve, retorische, poëtische en theatrale structuren en technieken.

- elementen van spanningsopbouw: spanningsboog, climax, cliffhanger
- vertelperspectief: auctoriële, personale, onbetrouwbare verteller
- literaire stromingen uit verschillende periodes: middeleeuwen, vroegmoderne tijd, moderne tijd, hedendaagse tijd

analyseren

WD3_02.08.03

De leerlingen schrijven een essay over een cultureel of literair onderwerp.

- minimumvereisten voor productie met aandacht voor:
  - voldoende tekstlengte om de inhoud te beschrijven
  - persoonlijke schrijfstijl

creëren

Engels en Frans: algemene uitbreiding ¹

WD3_02.14.01

02.14.01

De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten.

- teksten in het Engels en in het Frans
- tekstkenmerken voor receptie:

Tekstsoorten	<ul style="list-style-type: none"> • ruime variatie aan tekstsoorten, [E] inclusief wetenschappelijke teksten
Lengte	<ul style="list-style-type: none"> • lange teksten
Structuur en samenhang	<ul style="list-style-type: none"> • tekststructuur met een zekere mate van complexiteit • vrij grote en herkenbare samenhang
	Bijkomend voor schriftelijke receptie
	<ul style="list-style-type: none"> • vrij duidelijke lay-out
Inhoud	<ul style="list-style-type: none"> • vrij concrete tot vrij algemene of abstracte inhoud • vrij hoge informatiedichtheid
Taal	<ul style="list-style-type: none"> • hoofdzakelijk frequente en minder frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen uit een brede waaier aan relevante thema's binnen het persoonlijke, publieke en educatieve domein • zinsbouw met een zekere mate van complexiteit
	Bijkomend voor mondelinge receptie
	<ul style="list-style-type: none"> • met achtergrondruis • normaal spreektempo • natuurlijke intonatie • heldere uitspraak • duidelijke articulatie • met lichte afwijking ten opzichte van standaardtaal

analyseren

WD3_02.14.01.01

Subdoel 1

De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen van teksten.

WD3_02.14.01.02

Subdoel 2

De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht beluisteren van teksten.

¹ Deze doelen moeten in samenhang met de doelen van de basisvorming (sleutelcompetentie 3) gelezen worden.

WD3_02.14.02

02.14.02

De leerlingen selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten.

- teksten in het Engels en in het Frans
- tekstkenmerken voor receptie

analyseren

WD3_02.14.02.01

Subdoel 1

De leerlingen selecteren relevante informatie bij het doelgericht lezen van teksten.

WD3_02.14.02.02

Subdoel 2

De leerlingen selecteren relevante informatie bij het doelgericht beluisteren van teksten.

WD3_02.14.03

02.14.03

De leerlingen spreken en schrijven doelgericht.

- teksten in het Engels en in het Frans
- minimumvereisten voor productie:

Tekstsoorten	<ul style="list-style-type: none"> • ruime variatie aan tekstsoorten 	
Lengte	<ul style="list-style-type: none"> • vrij lange teksten 	
Structuur en samenhang	<ul style="list-style-type: none"> • gepaste en duidelijk herkenbare tekststructuur met een zekere mate van complexiteit • duidelijk herkenbare tekstverbanden 	
	Bijkomend voor schriftelijke productie	
	<ul style="list-style-type: none"> • duidelijk herkenbare tekstopbouw en gebruik van tekstopbouwende elementen: titel, alinea • gepaste lay-out • heldere doorlopende tekst die over het algemeen te begrijpen is 	
Inhoud	<ul style="list-style-type: none"> • vrij concrete tot vrij algemene of abstracte inhoud 	
Taal	<ul style="list-style-type: none"> • beheersing van hoofdzakelijk frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen om zich uit te drukken over een brede waaier aan relevante thema's binnen het persoonlijke, publieke en educatieve domein al kunnen lexicale beperkingen leiden tot herhaling, tot omhaal van woorden en tot moeite met formulering • over het algemeen goede beheersing van eerder en nieuwverworven grammaticale structuren, maar met merkbare invloed vanuit de moedertaal • fouten komen voor, maar begrip van boodschap door ontvanger komt meestal niet in het gedrang • zinsbouw met een zekere mate van complexiteit • gepast register 	
	Bijkomend voor mondelinge productie	Bijkomend voor schriftelijke productie
	<ul style="list-style-type: none"> • gepaste lichaamstaal • uitspraak is over het algemeen duidelijk te verstaan en begrip van de boodschap komt meestal niet in het gedrang ondanks mogelijke uitspraakfouten • kan zich betrekkelijk vlot uitdrukken ondanks 	<ul style="list-style-type: none"> • spelling, leestekengebruik en lay-out staan tekstbegrip niet in de weg

	mogelijke pauzes of herstelacties	
Ondersteuning	<ul style="list-style-type: none"> met behulp van ondersteunende middelen 	
creëren		
WD3_02.14.03.01		Subdoel 1
De leerlingen spreken doelgericht.		
WD3_02.14.03.02		Subdoel 2
De leerlingen schrijven doelgericht.		

WD3_02.14.04

02.14.04

De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie.

- teksten in het Engels en in het Frans
- tekstkenmerken voor receptie
- minimumvereisten voor productie

creëren

WD3_02.14.04.01

Subdoel 1

De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge interactie.

WD3_02.14.04.02

Subdoel 2

De leerlingen nemen doelgericht deel aan schriftelijke interactie.

WD3_02.14.05

02.14.05

De leerlingen passen inzicht in het taalsysteem toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.²

- werkwoorden: ind. plus-que-parfait [F]; participe présent [F]; conditionnel passé [F]; future perfect [E]
- betrekkelijke bijzinnen met ce qui, ce que, ce dont [F]
- gebruik van wijzen na frequente voegwoorden en werkwoorden [F]
- voorwaardelijke zinnen: l'hypothèse/la condition (met si + ind. présent, + ind. imparfait, + ind. plus-que-parfait) [F], conditional (irrealis) [E]

toepassen

² Onderstaande elementen gelden voor het Frans én het Engels, tenzij gespecificeerd dat ze enkel voor het Frans of het Engels gelden door de aanduiding van respectievelijk [F] of [E].

Gevorderde wiskunde

WD3_06.08.01

De leerlingen analyseren deelbaarheid van gehele getallen.

- stelling van de Euclidische deling in de verzameling van de gehele getallen
- modulorekenen
- priemfactoren

analyseren

WD3_06.08.02

06.08.24

De leerlingen stellen complexe getallen voor in het vlak.

toepassen

WD3_06.08.03

06.08.25

De leerlingen voeren bewerkingen uit met complexe getallen in cartesische vorm: optelling, aftrekking, vermenigvuldiging en deling.

toepassen

WD3_06.08.04

06.08.27

De leerlingen zetten complexe getallen in cartesische vorm om naar goniometrische vorm en omgekeerd.

toepassen

WD3_06.08.05

06.08.28

De leerlingen voeren bewerkingen met complexe getallen uit in goniometrische vorm: vermenigvuldiging, deling, machtsverheffing en n-de machtsworteltrekking.

- formule van de Moivre
- meetkundige betekenis van de complexe vermenigvuldiging en worteltrekking

analyseren

WD3_06.08.06

De leerlingen lossen tweedegraadsvergelijkingen met complexe coëfficiënten in één onbekende op in de verzameling van de complexe getallen.

- hoofdstelling van de algebra

toepassen

WD3_06.08.06.01

Subdoel 1
06.08.26

De leerlingen lossen tweedegraadsvergelijkingen met reële coëfficiënten in één onbekende op in de verzameling van de complexe getallen.

WD3_06.08.06.02

Subdoel 2

De leerlingen lossen tweedegraadsvergelijkingen met complexe coëfficiënten in één onbekende op in de verzameling van de complexe getallen.

WD3_06.08.07

06.08.29

De leerlingen rekenen met vectoren in de ruimte.

- vrije vector, puntvector
- bewerkingen: optelling, vermenigvuldiging met een getal en inproduct
- loodrechte stand
- norm van een vector en ontbinding van een vector in zijn componenten

toepassen

WD3_06.08.08

06.08.30

De leerlingen stellen vectoriële, parametrische en cartesische vergelijkingen van rechten en vlakken in de ruimte op.

analyseren

WD3_06.08.09

06.08.32

De leerlingen bepalen de onderlinge ligging van twee rechten, van een rechte en een vlak en van twee vlakken in de ruimte met behulp van vergelijkingen.

analyseren

WD3_06.08.10

06.08.33

De leerlingen berekenen afstanden en hoeken in de ruimte.

toepassen

WD3_06.08.11

De leerlingen beschrijven kegelsneden.

toepassen

WD3_06.08.11.01

Subdoel 1

De leerlingen stellen de verschillende snijdingen van een kegel met een vlak driedimensionaal voor.

WD3_06.08.11.02

Subdoel 2

De leerlingen formuleren cirkel, ellips, parabool, hyperbool als meetkundige plaats.

WD3_06.08.11.03

Subdoel 3

De leerlingen formuleren de standaardvergelijkingen van cirkel, ellips, parabool, hyperbool.

WD3_06.08.12

06.08.01

De leerlingen voeren bewerkingen uit met matrices: optelling, scalaire vermenigvuldiging, matrixvermenigvuldiging, machtsverheffing en transpositie.

- rekenregels en eigenschappen

toepassen

WD3_06.08.13

06.08.02

De leerlingen gebruiken matrixmodellen om evoluties te beschrijven.

- migratiematrices, Leslie matrices, matrixvoorstelling van een graaf
- evenwichtstoestand

analyseren

WD3_06.08.14

06.08.03

De leerlingen berekenen de rang van matrices, de inverse matrix van inverteerbare matrices en de determinant van vierkante matrices.

- ontwikkeling naar rij of kolom
- eigenschappen van determinanten

toepassen

WD3_06.08.15

06.08.04

De leerlingen lossen stelsels van eerstegraadsvergelijkingen op met behulp van de methode van Gauss-Jordan.

toepassen

WD3_06.08.16

De leerlingen bespreken de oplosbaarheid van stelsels van eerstegraadsvergelijkingen.

analyseren

WD3_06.08.17

06.08.09

De leerlingen lossen vergelijkingen en ongelijkheden grafisch op.

toepassen

WD3_06.08.18

06.08.13

De leerlingen lossen eenvoudige veeltermvergelijkingen, rationale vergelijkingen, irrationale vergelijkingen, exponentiële vergelijkingen, logaritmische vergelijkingen en goniometrische vergelijkingen algebraïsch op.

- deling van veeltermen
- deling door $(x-a)$

toepassen

WD3_06.08.19

De leerlingen lossen eenvoudige veeltermongelijkheden en rationale ongelijkheden algebraïsch op.

- tekenonderzoek

toepassen

WD3_06.08.20

06.08.08

De leerlingen leggen grafisch het verband tussen inverteerbare functies en hun inverse.

- bijectie
- cyclometrische functies

analyseren

WD3_06.08.21

06.08.07

De leerlingen leggen het verband tussen de grafiek en het voorschrift van een functie en haar kenmerken.

- veeltermfuncties, rationale functies, (elementaire) irrationale functies, exponentiële functies, logaritmische functies $f(x)=\log_a(x)$, goniometrische functies $f(x)=\cos x$ en $f(x)=\tan x$, cyclometrische functies, absolute waardenfunctie, meervoudig functievoorschrift
- domein, bereik, nulwaarden, tekenverloop, stijgen/dalen/constant, extrema, constante/toenemende/afnemende stijging/daling, symmetrie, periode, amplitude, asymptotisch gedrag, gedrag op oneindig

analyseren

WD3_06.08.22

06.08.23

De leerlingen gebruiken goniometrische formules om uitdrukkingen te vereenvoudigen.

- formules: som- en verschilformules, verdubbelingsformules

analyseren

WD3_06.08.23

De leerlingen tekenen de grafiek van de functies $f(x)=\cos x$ en $f(x)=\tan x$.

toepassen

WD3_06.08.24

06.08.15

De leerlingen bepalen limieten van rijen.

- convergentie
- begrensde monotone rijen

analyseren

WD3_06.08.25

De leerlingen definiëren continuïteit en het limietbegrip op een formele manier.

- beeld van een gesloten interval door een continue functie, met inbegrip van de tussenwaardenstelling

begrijpen

WD3_06.08.25.01

Subdoel 1

De leerlingen definiëren continuïteit op een formele manier.

WD3_06.08.25.02

Subdoel 2
06.08.14

De leerlingen definiëren het limietbegrip op een formele manier.

WD3_06.08.26

06.08.16

De leerlingen bepalen grafisch en algebraïsch limieten van functies en analyseren het asymptotisch gedrag.

- continuïteit
- horizontaal, verticaal en schuin asymptotisch gedrag

analyseren

WD3_06.08.27

De leerlingen definiëren afgeleide in een punt en afgeleide functie.

- verband tussen continuïteit en afleidbaarheid

begrijpen

WD3_06.08.28

De leerlingen berekenen de afgeleide functie van functies die zijn opgebouwd uit veeltermfuncties, rationale functies, irrationale functies, exponentiële functies, logaritmische functies, goniometrische functies en cyclometrische functies.

- afleidbaarheid
- rekenregels: afgeleide van een som, product, quotiënt van functies en afgeleide van een samengestelde functie (kettingregel)
- regel van de l'Hôpital

analyseren

WD3_06.08.28.01

Subdoel 1
06.08.17

De leerlingen berekenen de afgeleide functie van functies die zijn opgebouwd uit veeltermfuncties, rationale functies, irrationale functies, exponentiële functies, logaritmische functies en goniometrische functies.

WD3_06.08.28.02

Subdoel 2

De leerlingen berekenen de afgeleide functie van functies die zijn opgebouwd uit cyclometrische functies.

WD3_06.08.29

06.08.18

De leerlingen analyseren het verloop van functies met behulp van de eerste en tweede afgeleide functie en lossen extremumproblemen op.

- stelling van Rolle, middelwaardestelling van Lagrange

analyseren

WD3_06.08.30

06.08.19

De leerlingen interpreteren een bepaalde integraal als de limiet van een som en als een georiënteerde oppervlakte.

- definitie bepaalde integraal
- booglengte van een kromme
- volume van een omwentelingslichaam

analyseren

WD3_06.08.31

06.08.20

De leerlingen leggen het verband tussen bepaalde integralen en primitieve functies door middel van de hoofdstelling van de integraalrekening.

- middelwaardenstelling van de integraalrekening

analyseren

WD3_06.08.32

06.08.21

De leerlingen berekenen bepaalde en onbepaalde integralen van functies.

- integratiemethoden: onmiddellijke integratie, integratie door splitsing (lineariteit), integratie door substitutie, partiële integratie

analyseren

WD3_06.08.33

06.08.34

De leerlingen lossen telproblemen op met en zonder herhaling en waarbij de volgorde al dan niet van belang is.

- binomium van Newton
- driehoek van Pascal
- duiventilprincipe van Dirichlet

analyseren

WD3_06.08.34

De leerlingen bepalen het afhankelijk zijn van gebeurtenissen.

- voorwaardelijke kans
- wet van de totale kans, regel van Bayes

analyseren

WD3_06.08.35

06.08.35

De leerlingen berekenen en interpreteren kansen met behulp van de binomiale verdeling.

- verwachtingswaarde, standaardafwijking

analyseren

WD3_06.08.36

De leerlingen benaderen de binomiale verdeling door een normale verdeling.

toepassen

WD3_06.08.37

De leerlingen leggen in betekenisvolle situaties de betekenis van betrouwbaarheidsniveau, betrouwbaarheidsinterval en foutenmarge uit.

- steekproefverdeling (gemiddelde en standaardafwijking)
- verband met steekproefgrootte en standaardafwijking

begrijpen

WD3_06.08.38

06.08.36

De leerlingen toetsen hypothesen.

- nulhypothese, alternatieve hypothese, p-waarde, significantieniveau, steekproevenverdeling

analyseren

WD3_06.08.39

06.08.37

De leerlingen analyseren het verband tussen twee numerieke grootheden in een dataset met behulp van een spreidingsdiagram.

- trendlijn
- lineaire regressie
- correlatiecoëfficiënt

analyseren

WD3_06.08.40

06.08.38

De leerlingen analyseren verzamelingen voorzien van één of meerdere bewerkingen aan de hand van een algebraïsche structuur.

- (commutatieve) groep, ring, veld
- reële vectorruimte, lineaire combinatie, basis, dimensie

analyseren

WD3_06.08.41

De leerlingen analyseren de waarheidswaarde van wiskundige uitspraken met behulp van logica.

- omzetting van de implicatie in een disjunctie
- wetten van De Morgan
- dubbele negatie
- wet van de uitgesloten derde
- negatie van een samengestelde uitspraak
- negatie van kwantoren
- verwisseling van kwantoren bij een uitspraak

analyseren

WD3_06.08.42

06.08.39

De leerlingen beargumenteren wiskundige redeneringen en bewijzen wiskundige uitspraken.

- bewijstechnieken: rechtstreeks bewijs, contrapositie, bewijs uit het ongerijmde, bewijs door volledige inductie, existentieel bewijs, bewijs door gevalsonderscheiding, ontkrachting door tegenvoorbeeld
- kwantoren

evalueren

Algoritmen en programmeren

WD3_07.01.01

07.01.01

De leerlingen programmeren zelf ontworpen oplossingen voor concrete problemen.

- algoritmische technieken
- algoritmen en datastructuren
- numerieke methodes
- gebruik van softwarebibliotheken
- gestructureerde programmeertaal
- invoer van en uitvoer naar externe gegevensbronnen

creëren

WD3_07.01.02

De leerlingen gebruiken de meest geschikte algoritmische technieken en hun bijhorende datastructuren om problemen computationeel op te lossen.

toepassen

Uitgebreide algemene economie

WD3_16.01.01

16.01.03

De leerlingen analyseren prijsvorming bij monopolie, monopolistische concurrentie en oligopolie.

analyseren

WD3_16.01.01.01

Subdoel 1

De leerlingen analyseren algebraïsch en grafisch de prijsvorming bij monopolie.

- winstmaximalisatie
- consumenten- en producentensurplus
- welvaartsverlies

WD3_16.01.01.02

Subdoel 2

De leerlingen analyseren grafisch de prijsvorming bij monopolistische concurrentie.

- evenwicht op korte en lange termijn
- vergelijking winstmaximalisatie monopolie, volkomen concurrentie

WD3_16.01.01.03

Subdoel 3

De leerlingen analyseren de prijsvorming bij oligopolie.

- geknikte vraagcurve
- gevangenprobleem, Nash-evenwicht
- kartelvorming

WD3_16.01.02

16.01.04

De leerlingen analyseren vormen van overheidsingrijpen bij marktfalen op regionaal, nationaal of Europees niveau.

analyseren

WD3_16.01.02.01

Subdoel 1

De leerlingen analyseren oorzaken en gevolgen van marktfalen op regionaal, nationaal of Europees niveau.

- marktmacht
- externaliteiten: positieve en negatieve externe effecten
- asymmetrische informatie

WD3_16.01.02.02

Subdoel 2

De leerlingen illustreren hoe de overheid kan ingrijpen bij marktfalen op regionaal, nationaal of Europees niveau.

- verhandelbare vergunningen
- antitrustbeleid

WD3_16.01.02.03

Subdoel 3

De leerlingen analyseren grafisch hoe de overheid kan ingrijpen bij marktfalen op regionaal, nationaal of Europees niveau.

- maximumprijzen
- belastingen en subsidies
- productiequota

WD3_16.01.03

16.01.06

De leerlingen leggen uit hoe de overheid werkgelegenheid en concurrentiekracht bevordert.

begrijpen

WD3_16.01.03.01

Subdoel 1

De leerlingen lichten overheidsmaatregelen ter bevordering van werkgelegenheid toe.

- arbeidsmarktindicatoren
- werkloosheid: soorten, oorzaken, bestrijding
- arbeidsmarktbeleid: werkgelegenheidsmaatregelen, werkloosheidsbestrijding, activeringsbeleid

WD3_16.01.03.02

Subdoel 2

De leerlingen lichten overheidsmaatregelen ter bevordering van concurrentiekracht toe.

- arbeidsmarktbeleid: loonnorm, belasting van arbeid
- stimuleren van innovatie

WD3_16.01.03.03

Subdoel 3

De leerlingen analyseren overheidsmaatregelen ter bevordering van werkgelegenheid en concurrentiekracht.

WD3_16.01.03.04

Subdoel 4

De leerlingen analyseren de impact van nationale en internationale regelgeving.

- loonindexering, sociale bijdragen
- regelgeving met betrekking tot kwaliteitseisen, milieu of arbeidsomstandigheden

WD3_16.01.04

16.01.07

De leerlingen analyseren inkomensongelijkheid aan de hand van de Lorenzcurve en Gini-coëfficiënt.

- personele en categoriale inkomensverdeling
- oorzaken en gevolgen van inkomensongelijkheid

analyseren

WD3_16.01.05

De leerlingen lichten armoede en armoedebestrijding toe.

- onderscheid tussen armoede en inkomensongelijkheid
- armoede: meting, oorzaken en gevolgen in België, loonkloof
- actuele evolutie van armoede en inkomensongelijkheid
- armoedebestrijding in Vlaanderen

begrijpen

WD3_16.01.06

16.01.08

De leerlingen leggen uit hoe de overheid via sociale en fiscale maatregelen ongelijkheid in een samenleving tracht te beperken.

begrijpen

WD3_16.01.07

16.01.09

De leerlingen analyseren relaties tussen economische actoren.

- economische kringloop: gesloten en open economie
- kritiek op de economische kringloop
- ingebedde economie

analyseren

WD3_16.01.08

16.01.10

De leerlingen lichten de samenstelling van het BBP toe vanuit de productie-, inkomens- en bestedingsbenadering.

- reëel en nominaal BBP
- BNP, nationaal inkomen (Y)
- samenstelling van het BBP, BNP, Y: consumptie, sparen, export, import, overheidsuitgaven, belastingen, investeringen

begrijpen

WD3_16.01.09

16.01.12

De leerlingen analyseren internationaal handels- en betalingsverkeer.

analyseren

WD3_16.01.09.01

Subdoel 1

De leerlingen analyseren het belang van internationale handel voor België.

- open economie
- globalisering
- invoer- en uitvoerquote
- openheidsgraad

WD3_16.01.09.02

Subdoel 2

De leerlingen bespreken de wisselmarkt.

- wisselmarkt, wisselkoers, beïnvloedende factoren, wisselkoerssystemen

WD3_16.01.09.03

Subdoel 3

De leerlingen analyseren de betalingsbalans.

- betalingsbalans: deelrekeningen, evenwicht, oorzaken van onevenwicht, gevolgen van onevenwicht, mogelijkheden tot herstel
- wisselwerking tussen wisselkoers en betalingsbalans

WD3_16.01.09.04

Subdoel 4

De leerlingen bespreken internationale organisaties ter bevordering van het internationaal betalingsverkeer.

- IMF, Wereldbank
- internationale beleidscoördinatie

WD3_16.01.10

16.01.13

De leerlingen leggen vraag en aanbod op de geld- en kapitaalmarkt uit.

- vraag en aanbod van kapitaal, prijsvorming, beïnvloedende factoren
- prijsvorming in de realiteit
- de intermediaire rol van banken en beurzen
- aandelen, obligaties, beleggingsfondsen: kost, waardering, opbrengst, risico
- duurzame beleggingen

begrijpen

WD3_16.01.11

16.01.14

De leerlingen analyseren conjunctuurschommelingen en het effect van monetair en budgettair beleid op de conjunctuur.

analyseren

WD3_16.01.11.01

Subdoel 1

De leerlingen analyseren conjunctuurbewegingen.

- conjunctuur: conjunctuurindicatoren, exogene en endogene verklaringen

WD3_16.01.11.02

Subdoel 2

De leerlingen analyseren het evenwicht in de economie.

- Keynesiaanse theorie: inkomensevenwicht, multiplicatoreffect, onder- en overbesteding, kritische reflectie

WD3_16.01.11.03

Subdoel 3

De leerlingen analyseren het budgettair beleid op regionaal of nationaal vlak.

- overheidsbegroting, overheidsschuld, schuldgraad, Europese begrotingsnormen
- conjunctuurbeleid: budgettair beleid

WD3_16.01.11.04

Subdoel 4

De leerlingen analyseren het monetair beleid in de eurozone.

- geldschepping, rol van de ECB en commerciële banken
- Fisher-vergelijking
- inflatie: oorzaken, indexcijfers, gevolgen, bestrijding
- deflatie, stagflatie
- conjunctuurbeleid: rol van de ECB, doelstellingen en instrumenten van het monetaire beleid, kritische reflectie

WD3_16.01.11.05

Subdoel 5

De leerlingen lichten de wisselwerking tussen het monetair en budgettair beleid toe.

- overheidsingrijpen volgens de klassieke, keynesiaanse, monetaristische en actuele visie

WD3_16.01.12

16.01.15

De leerlingen evalueren economische groei als indicator voor welvaart en welzijn.

- BBP als indicator voor economische groei: voor- en nadelen
- determinanten voor economische groei
- disruptieve factoren en innovatie
- impact van economische groei op mens en omgeving
- wenselijkheid van economische groei
- andere maatstaven voor welvaart en welzijn

evalueren

WD3_16.01.13

16.01.16

De leerlingen reflecteren over economische modellen en duurzame economische ontwikkeling.

- duurzame ontwikkeling: duurzame maatschappij, duurzame ontwikkelingsdoelen
- circulaire economie
- alternatieve economische modellen

evalueren

Bedrijfswetenschappen en recht

WD3_16.07.01

16.07.02

De leerlingen vergelijken fiscale regels voor een eenmanszaak en vennootschap op basis van grondslag, de progressiviteit van de belasting en voorafbetalingen.

analyseren

WD3_16.07.01.01

Subdoel 1

De leerlingen analyseren de fiscale regels voor een eenmanszaak.

- soorten inkomsten
- aftrekbare beroepskosten: forfaitair, werkelijk, verdeelsleutel
- grondslag
- progressiviteit van de belastingtarieven
- voorheffingen
- voorafbetalingen

WD3_16.07.01.02

Subdoel 2

De leerlingen analyseren de fiscale regels voor vennootschappen.

- boekhoudkundig en fiscaal resultaat
- tarieven van de vennootschapsbelasting
- voorafbetalingen

WD3_16.07.01.03

Subdoel 3

De leerlingen vergelijken fiscale regels voor een eenmanszaak en vennootschappen.

- grondslag
- progressiviteit
- voorafbetalingen

WD3_16.07.02

16.07.05

De leerlingen lichten courante financieringsvormen op korte en lange termijn toe.

begrijpen

WD3_16.07.03

16.07.03

De leerlingen voeren op basis van courante bedrijfsactiviteiten een dubbele boekhouding van beginbalans tot eindbalans.

- commerciële en financiële verrichtingen
- btw-verrekening en vereffening
- lening

toepassen

WD3_16.07.04

16.07.03

De leerlingen voeren op basis van bedrijfsactiviteiten een dubbele boekhouding van beginbalans tot eindbalans.

toepassen

WD3_16.07.04.01

Subdoel 1

De leerlingen verwerken boekhoudkundig personeelskosten met behulp van een gegeven loonkostenstaat.

WD3_16.07.04.02

Subdoel 2

De leerlingen verwerken boekhoudkundig voorraadwijziging.

WD3_16.07.04.03

Subdoel 3

De leerlingen verwerken boekhoudkundig investeringen.

- materiële vaste activa, lineaire jaarlijkse afschrijvingen

WD3_16.07.05

16.07.04

De leerlingen beoordelen de financiële gezondheid van een onderneming aan de hand van door hen berekende kerncijfers met betrekking tot de liquiditeit, solvabiliteit en rentabiliteit.

evalueren

Keuzepakket informaticawetenschappen

WD3_07.01

De leerlingen gebruiken verschillende algoritmische technieken om concrete problemen op te lossen.

toepassen

WD3_07.02

De leerlingen gebruiken verschillende numerieke methodes om concrete problemen op te lossen.

toepassen

WD3_07.03

De leerlingen ontwerpen een gebruikersinterface.

creëren

Keuzepakket wetenschappen: biologie, chemie en fysica

Pakket uit uitgebreide biologie

WD3_08.02.01

De leerlingen leggen cellulaire processen op moleculair en subcellulair niveau uit.

begrijpen

WD3_08.02.01.01

Subdoel 1

De leerlingen beschrijven de bouw en de functies van het celmembraan.

WD3_08.02.01.02

Subdoel 2

De leerlingen beschrijven de verschillende soorten transport in en uit de cel.

- membraantransport
- passief transport: diffusie, osmose
- actief transport

WD3_08.02.01.03

Subdoel 3

De leerlingen leggen het verband tussen fotosynthese en ademhaling.

- fotosynthese

WD3_08.02.01.04

Subdoel 4

De leerlingen lichten toe dat een goede balans tussen katabole en anabole processen essentieel is voor celgroei, herstel en homeostase.

- katabole en anabole processen

WD3_08.02.01.05

Subdoel 5

De leerlingen vergelijken aerobe en anaerobe ademhaling.

- aerobe en anaerobe celademhaling
- fermentatie

WD3_08.02.02

De leerlingen leggen belang en katalytische werking van enzymen in biologische processen uit.

begrijpen

WD3_08.02.03

De leerlingen leggen differentiële genexpressie op moleculair niveau uit en hoe genexpressie beïnvloed kan worden.

begrijpen

WD3_08.02.03.01

Subdoel 1

De leerlingen leggen het verband tussen genexpressie en eiwitsynthese uit.

- transcriptie en translatie, genetische code

WD3_08.02.03.02

Subdoel 2

De leerlingen vergelijken een mutatie en een modificatie.

- mutatie en modificatie

WD3_08.02.03.03

Subdoel 3

De leerlingen illustreren differentiële genexpressie.

- epigenetica
- gentechnieken

WD3_08.02.04

De leerlingen analyseren chromosomale mechanismen van overerving.

- toepassing van de wetten van Mendel
- stamboom
- monohybride kruisingen

analyseren

Pakket uit uitgebreide chemie

WD3_09.02.01

De leerlingen classificeren organische en anorganische stoffen zowel op basis van een gegeven chemische formule als op basis van een naam.

- alkenen, alkynen, halogeenalkanen, alcoholen, carbonzuren, aldehyden, ketonen, esters, aminen
- polysachariden, proteïnen, lipiden, polynucleotiden

analyseren

WD3_09.02.02

De leerlingen hanteren de IUPAC-naamgeving voor organische en anorganische stoffen.

toepassen

WD3_09.02.03

De leerlingen gebruiken het orbitaalmodel om de structuur van atomen en ionen te beschrijven.

analyseren

WD3_09.02.03.01

Subdoel 1

De leerlingen beschrijven de energieniveaus in een atoom.

WD3_09.02.03.02

Subdoel 2

De leerlingen leggen het verband tussen energieniveaus, kwantumgetallen en orbitalen.

WD3_09.02.03.03

Subdoel 3

De leerlingen stellen de elektronenconfiguraties van elementen uit de hoofd- en nevengroepen op.

- opstellen van elektronenconfiguratie

WD3_09.02.03.04

Subdoel 4

De leerlingen leggen het verband tussen de elektronenconfiguraties en de opbouw van het periodiek systeem.

WD3_09.02.04

De leerlingen stellen chemische structuurformules op van anorganische en organische stoffen.

- Lewisstructuur, skeletnotatie
- elektronegativiteit

creëren

WD3_09.02.05

De leerlingen onderscheiden sterke en zwakke zuren en basen kwalitatief en kwantitatief.

analyseren

WD3_09.02.05.01

Subdoel 1

De leerlingen leggen het verband tussen de zuurconstante / baseconstante en de sterkte van zuren / basen.

- brønstedzuur- en base
- geconjugeerd zuur en geconjugeerde base
- ionisatie-evenwicht van water
- zuurconstante (K_a) en baseconstante (K_b)

WD3_09.02.05.02

Subdoel 2

De leerlingen interpreteren een tabel met zuur- en baseconstanten.

WD3_09.02.05.03

Subdoel 3

De leerlingen berekenen pH en pOH van sterke zuren en basen.

- pH berekeningen, pOH berekeningen

WD3_09.02.05.04

Subdoel 4

De leerlingen leggen het belang en de werking van een buffer uit.

WD3_09.02.06

De leerlingen stellen reactievergelijkingen op.³

creëren

WD3_09.02.06.01

Subdoel 1

De leerlingen stellen reactievergelijkingen op van reacties met ionenuitwisseling.

- reacties met ionenuitwisseling: zuur-base reactie, neerslagreactie, gasontwikkelingsreactie

WD3_09.02.06.02

Subdoel 2

De leerlingen stellen reactievergelijkingen op van reacties met elektronenoverdracht.

- reacties met elektronenoverdracht: redoxreacties in zuur en basisch milieu

WD3_09.02.07

De leerlingen voeren stoichiometrische berekeningen uit op een gegeven aflopende chemische reactie.

toepassen

WD3_09.02.07.01

Subdoel 1

De leerlingen berekenen het volume van een hoeveelheid gas en omgekeerd.

- molair gasvolume

WD3_09.02.07.02

Subdoel 2

De leerlingen berekenen concentraties en voeren omzettingen uit..

- concentratie- uitdrukkingen en -omzettingen
- verdunningen

WD3_09.02.07.03

Subdoel 3

De leerlingen identificeren het limiterend reagens bij een gegeven reactie.

- limiterend reagens

WD3_09.02.07.04

Subdoel 4

De leerlingen lossen stoichiometrische vraagstukken op bij een gegeven aflopende reactie.

³ Rekening houdend met de context van de studierichting.

WD3_09.02.08

De leerlingen beschrijven kwalitatief en kwantitatief chemisch evenwicht als dynamisch evenwicht en passen de wet van Le Chatelier - Van 't Hoff toe.

analyseren

WD3_09.02.08.01

Subdoel 1

De leerlingen identificeren het chemisch evenwicht als een dynamisch evenwicht.

WD3_09.02.08.02

Subdoel 2

De leerlingen voorspellen hoe het chemisch evenwicht verschuift bij veranderingen in concentratie, temperatuur en druk.

- wet van Le Chatelier- Van 't Hoff

WD3_09.02.08.03

Subdoel 3

De leerlingen berekenen de evenwichtsconstante uit de evenwichtsconcentraties en de beginconcentraties en omgekeerd.

- evenwichtsconstante

WD3_09.02.09

De leerlingen analyseren het verloop van een reactie aan de hand van kinetische aspecten.

analyseren

WD3_09.02.09.01

Subdoel 1

De leerlingen bepalen experimenteel de invloed van verschillende factoren op de reactiesnelheid.

WD3_09.02.09.02

Subdoel 2

De leerlingen stellen de snelheidsvergelijking op aan de hand van gegeven of gemeten reactiesnelheden bij wisselende beginconcentraties.

Pakket uit uitgebreide fysica

WD3_11.03.01

De leerlingen analyseren en kwantificeren de elektrische krachtwerking en het elektrisch veld in eenvoudige geometrieën.

analyseren

WD3_11.03.01.01

Subdoel 1

De leerlingen analyseren en kwantificeren de elektrische krachtwerking tussen ladingen aan de hand van een formularium met onder andere de formule $F = k \cdot \frac{|Q_1| \cdot |Q_2|}{r^2}$.

- atomaire structuur van elektrische geleiders en isolatoren
- elektrostatische influentie

WD3_11.03.01.02

Subdoel 2

De leerlingen analyseren en kwantificeren de elektrische veldvector in een radiaal veld, een homogeen veld en een dipoolveld aan de hand van een formularium met onder andere de formules

$$E = k \cdot \frac{|Q|}{r^2} \text{ en } E = \frac{U}{d}.$$

- veldlijnenpatronen: bij een radiaal, dipool en homogeen veld
- verband tussen veldlijnen en veldsterkte

WD3_11.03.01.03

Subdoel 3

De leerlingen lichten de betekenis toe van de potentiaal in een punt en de spanning tussen twee punten in een homogeen elektrisch veld.

- potentiaal en spanning

WD3_11.03.02

De leerlingen kwantificeren grootheden in serie-, parallel- en gemengde elektrische gelijkstroomkringen met twee of drie weerstanden.

analyseren

WD3_11.03.02.01

Subdoel 1

De leerlingen berekenen één van de drie grootheden stroomsterkte, ladingshoeveelheid of tijdsverloop indien de twee andere gegevens gekend zijn met behulp van een formularium met onder andere de formule $I = \frac{\Delta Q}{\Delta t}$.

WD3_11.03.02.02

Subdoel 2

De leerlingen berekenen één van de vier grootheden warmte, weerstand, stroomsterkte of tijdsduur indien de drie andere gegevens gekend zijn op basis van een formularium met onder andere de formule

$$Q = R \cdot I^2 \cdot \Delta t.$$

- het Joule-effect

WD3_11.03.02.03

Subdoel 3

De leerlingen kwantificeren de grootheden stroomsterkte, weerstand, spanning en vermogen in serie-, parallel- en gemengde elektrische gelijkstroomkringen met ten hoogste drie weerstanden aan de hand van een formularium met onder andere volgende formules $R = \frac{U}{I}$, $R_s = \sum R_i$, $\frac{1}{R_p} = \sum \frac{1}{R_i}$ en

$$P = U \cdot I.$$

- vervangingsweerstand
- de wet van Ohm

WD3_11.03.03

De leerlingen analyseren en kwantificeren de magnetische krachtwerking en het magnetisch veld.

analyseren

WD3_11.03.03.01

Subdoel 1

De leerlingen schetsen en interpreteren veldlijnenpatronen bij permanente magneten, bij een stroomvoerende rechte geleider en bij een stroomvoerende spoel.

- atomaire verklaring van magnetisme
- magnetische influentie
- het aardmagnetisch veld
- veldlijnenpatronen bij een stroomvoerende rechte geleider, bij een stroomvoerende spoel en bij permanente magneten

WD3_11.03.03.02

Subdoel 2

De leerlingen analyseren en kwantificeren het magnetisch veld van een stroomvoerende rechte geleider en van een stroomvoerende spoel aan de hand van een formularium met onder andere de formules $B = \frac{\mu \cdot I}{2 \cdot \pi \cdot r}$ en $B = \frac{\mu \cdot I \cdot N}{l}$.

- magnetisch veld bij een stroomvoerende rechte geleider en een stroomvoerende spoel

WD3_11.03.03.03

Subdoel 3

De leerlingen analyseren en kwantificeren de magnetische krachtwerking op een bewegende lading en op een stroomvoerende rechte geleider aan de hand van een formularium met onder andere de formules $F = Q \cdot v \cdot B \cdot \sin \alpha$ en $F = B \cdot l \cdot I \cdot \sin \alpha$.

- kracht op een bewegende lading, kracht op een stroomvoerende rechte geleider

WD3_11.03.04

De leerlingen analyseren en kwantificeren het verband tussen positie, tijdstip, snelheid en versnelling bij de eenparig versnelde rechtlijnige beweging en de horizontale worp.

analyseren

WD3_11.03.04.01

Subdoel 1

De leerlingen schetsen, analyseren en kwantificeren grafieken van positie-, snelheids- en versnellingsfunctie bij de eenparig versnelde rechtlijnige beweging aan de hand van een formularium met onder andere de formules $x = x_0 + v_{x,0} \cdot t + \frac{a_x \cdot t^2}{2}$ en $v_x = v_{x,0} + a_x \cdot t$.

- ogenblikkelijke waarde en gemiddelde waarde: snelheid en versnelling
- valbeweging, verticale worp

WD3_11.03.04.02

Subdoel 2

De leerlingen lossen problemen op met betrekking tot een eenparig versnelde beweging aan de hand van een formularium met onder andere de formules $x = x_0 + v_{x,0} \cdot t + \frac{a_x \cdot t^2}{2}$ en $v_x = v_{x,0} + a_x \cdot t$.

WD3_11.03.04.03

Subdoel 3

De leerlingen analyseren en kwantificeren het verband tussen positie, tijdstip, snelheid en versnelling bij de horizontale worp aan de hand van een formularium met onder andere de formules $x = x_0 + v_x \cdot t$,

$$x = x_0 + v_{x,0} \cdot t + \frac{a_x \cdot t^2}{2} \text{ en } v_x = v_{x,0} + a_x \cdot t.$$

- samenstelling van bewegingen, onafhankelijkheidsbeginsel
- componenten van de snelheidsvector

WD3_11.03.05

De leerlingen analyseren en kwantificeren het verband tussen hoeksnelheid, baansnelheid en de centripetale versnelling bij de eenparig cirkelvormige beweging.

analyseren

WD3_11.03.05.01

Subdoel 1

De leerlingen analyseren en kwantificeren het verband tussen straal, periode, hoeksnelheid, baansnelheid en de centripetale versnelling bij de eenparig cirkelvormige beweging aan de hand van een formularium met onder andere $\omega = \frac{2\pi}{T}$, $v = r \cdot \omega$ en $a = \frac{v^2}{r}$.

WD3_11.03.06

De leerlingen analyseren en kwantificeren de dynamica van systemen aan de hand van de drie wetten van Newton.

analyseren

WD3_11.03.06.01

Subdoel 1

De leerlingen analyseren en kwantificeren het vectoriële verband tussen de resulterende kracht en de versnelling aan de hand van een formularium met onder andere de vectoriële formule $\vec{F} = m \cdot \vec{a}$.

- samenstellen van krachten
- invloed wrijvingskracht

WD3_11.03.06.02

Subdoel 2

De leerlingen analyseren een beweging van een systeem aan de hand van een samenwerking tussen de drie wetten van Newton.

WD3_11.03.07

De leerlingen analyseren en kwantificeren harmonische trillingen aan de hand van de bewegingsvergelijking.

analyseren

WD3_11.03.07.01

Subdoel 1

De leerlingen analyseren en kwantificeren harmonische trillingen aan de hand van een formularium met onder andere de formules $y(t) = A \cdot \sin(\omega \cdot t + \varphi_0)$ en $T = \frac{1}{f}$.

- pulsatie, fase, beginfase, faseverschuiving

WD3_11.03.08

De leerlingen analyseren en kwantificeren lopende golven.

analyseren

WD3_11.03.08.01

Subdoel 1

De leerlingen analyseren en kwantificeren lopende golven aan de hand van een formularium met onder andere de formule $y(x, t) = A \cdot \sin(k \cdot x \pm \omega \cdot t)$.

- linkslopende en rechtslopende golf
- golfgetal

WD3_11.03.08.02

Subdoel 2

De leerlingen lichten het verband toe tussen de intensiteit van een lopende golf en de afstand tot de bron aan de hand van een formularium met onder andere de formule $I = \frac{P}{4 \cdot \pi \cdot r^2}$.

- intensiteit

WD3_11.03.09

De leerlingen verklaren fenomenen of toepassingen aan de hand van het golfmodel.

- lopende en staande golven
- weerkaatsing, breking, interferentie, buiging, resonantie
- het Dopplereffect
- elektromagnetische golven: absorptie, emissie, verband tussen energie en frequentie, samenstelling van wit licht

begrijpen

Samenhang minimumdoelen – leerplandoelen

In deze rubriek wordt een overzicht gegeven van alle specifieke minimumdoelen die van toepassing zijn voor deze studierichting (kolom 1 en 2).

In kolom 3 en 4 wordt aangegeven waar deze specifieke minimumdoelen opgenomen zijn in het leerplan.

- Specifieke minimumdoelen die ingedaald zijn als cesuurdoelen (in de studierichting van de tweede graad die een logische vooropleiding is voor deze studierichting in de derde graad) zijn terug te vinden in de derde kolom. Zij moeten niet meer aan bod komen in de derde graad (en bijgevolg ook niet meer geëvalueerd worden in de derde graad) maar ze zijn een belangrijk aandachtspunt om de beginsituatie van de leerling in kaart te brengen en te zorgen voor een gepaste begeleiding.
- Specifieke minimumdoelen die aan bod komen in de derde graad zijn terug te vinden in kolom 4.

De nummers in kolom 3 en 4 verwijzen naar het leerplandoel waar het specifiek minimumdoel letterlijk is opgenomen. Eventuele kenniselementen worden in het leerplandoel opgenomen, ofwel bij het specifiek minimumdoel zelf, ofwel bij de onderliggende subdoelen, ofwel via een combinatie.

Numer specifiek minimumdoel	Minimumdoel	Leerplandoel / subdoel 2 ^{de} graad	Leerplandoel / subdoel 3 ^{de} graad
Generieke doorstroomcompetenties			
01.01.01	De leerlingen doorlopen een onderzoekscyclus in samenhang met inhouden van minstens 1 wetenschapsdomein verbonden aan de studierichting.		WD3_01.01.01
Historisch bewustzijn: uitbreiding			
01.02.01	De leerlingen formuleren een historische vraag rekening houdend met de onderzoekbaarheid ervan.		WD3_01.02.01
01.02.02	De leerlingen beoordelen de presentatie van historische bronnen aan de hand van contextinformatie en de wijze van bewerking.		WD3_01.02.02
01.02.03	De leerlingen beoordelen representativiteit en bruikbaarheid van historische bronnen in functie van een historische vraag.		WD3_01.02.03
01.02.04	De leerlingen beoordelen de betrouwbaarheid van historische bronnen in functie van een historische vraag rekening houdend met de standplaatsgebondenheid, het doelpubliek, de functie en het beoogde effect.		WD3_01.02.04
01.02.05	De leerlingen formuleren een antwoord op actuele maatschappelijke fenomenen op basis van historische argumenten, rekening houdend met het verschil in context tussen vroeger en vandaag.		WD3_01.02.05

⁴ Economische wetenschappen, tweede graad doorstroom.

Nederlands: algemene uitbreiding			
02.08.01	<p>De leerlingen benoemen kenmerken van het taalsysteem en passen inzicht erin toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Herkomst van woorden: inheems woord, anglicisme, germanisme, gallicisme, belgicisme • Betekenisrelaties: hyponiem, hyperoniem, pleonasme, tautologie, contaminatie • Vormen van humor: sarcasme, cynisme, parodie • Uitspraaktekens 		WD3_02.08.01
02.08.02	<p>De leerlingen analyseren hoe in literaire teksten betekenissen worden gecreëerd met narratieve, retorische, poëtische en theatrale structuren en technieken.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Elementen van spanningsopbouw: spanningsboog, climax, cliffhanger • Vertelperspectief: auctoriële, personale, onbetrouwbare verteller • Literaire stromingen uit verschillende periodes: middeleeuwen, vroegmoderne tijd, moderne tijd, hedendaagse tijd 		WD3_02.08.02
Frans en Engels: algemene uitbreiding			
02.14.01	<p>De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teksten in het Engels en in het Frans • Tekstkenmerken voor receptie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Tekststructuur met een zekere mate van complexiteit ○ Vrij grote en herkenbare samenhang ○ Hoofdzakelijk frequente en minder frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen uit een brede waaier aan relevante thema's binnen het persoonlijke, publieke en educatieve domein ○ Vrij concrete tot vrij algemene of abstracte inhoud ○ Vrij hoge informatiedichtheid ○ Zinsbouw met een zekere mate van complexiteit ○ Lange teksten ○ Ruime variatie aan tekstsoorten, [E] inclusief wetenschappelijke teksten • Bijkomend voor schriftelijke receptie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Vrij duidelijke lay-out • Bijkomend voor mondelinge receptie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Met achtergrondruis ○ Normaal spreektempo ○ Natuurlijke intonatie ○ Heldere uitspraak, duidelijke articulatie ○ Met lichte afwijking ten opzichte van de standaardtaal 		WD3_02.14.01

02.14.02	De leerlingen selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten. <ul style="list-style-type: none"> • Teksten in het Engels en in het Frans • Tekstkenmerken voor receptie 		WD3_02.14.02
02.14.03	De leerlingen spreken en schrijven doelgericht. <ul style="list-style-type: none"> • Teksten in het Engels en in het Frans • Minimumvereisten voor productie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Gepaste en duidelijk herkenbare tekststructuur met een zekere mate van complexiteit ○ Duidelijk herkenbare tekstverbanden ○ Beheersing van hoofdzakelijk frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen om zich uit te drukken over een brede waaier aan relevante thema's binnen het persoonlijke, publieke en educatieve domein al kunnen lexicale beperkingen leiden tot herhaling, tot omhaal van woorden en tot moeite met formulering ○ Vrij concrete tot vrij algemene of abstracte inhoud ○ Over het algemeen goede beheersing van eerder en nieuwverworven grammaticale structuren, maar met merkbare invloed vanuit de moedertaal; fouten komen voor, maar begrip van boodschap door ontvanger komt meestal niet in het gedrang ○ Zinsbouw met een zekere mate van complexiteit ○ Gepast register ○ Vrij lange teksten ○ Ruime variatie aan tekstsoorten • Bijkomend voor schriftelijke productie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Duidelijk herkenbare tekstopbouw en gebruik van tekstopbouwende elementen: titel, alinea ○ Gepaste lay-out ○ Heldere doorlopende tekst die over het algemeen te begrijpen is; spelling, leestekengebruik en lay-out staan tekstbegrip niet in de weg • Bijkomend voor mondelinge productie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Gepaste lichaamstaal ○ Uitspraak is over het algemeen duidelijk te verstaan en begrip van de boodschap komt meestal niet in het gedrang ondanks mogelijke uitspraakfouten ○ Kan zich betrekkelijk vlot uitdrukken ondanks mogelijke pauzes of herstelacties • Met behulp van ondersteunende middelen 		WD3_02.14.03
02.14.04	De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie. <ul style="list-style-type: none"> • Teksten in het Engels en in het Frans • Tekstkenmerken voor receptie • Minimumvereisten voor productie 		WD3_02.14.04

02.14.05	<p>De leerlingen passen inzicht in het taalsysteem toe ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.</p> <ul style="list-style-type: none"> Onderstaande elementen gelden voor het Frans én het Engels, tenzij gespecificeerd dat ze enkel voor het Frans of het Engels gelden door de aanduiding van respectievelijk [F] of [E]. <ul style="list-style-type: none"> Werkwoorden: ind. plus-que-parfait [F]; participe présent [F]; conditionnel passé [F]; future perfect [E] Betrekkelijke bijzinnen met ce qui, ce que, ce dont [F] Gebruik van wijzen na frequente voegwoorden en werkwoorden [F] Voorwaardelijke zinnen: l'hypothèse/la condition (met si + ind. présent, + ind. imparfait, + ind. plus-que-parfait) [F], conditional (irrealis) [E] 		WD3_02.14.05
Gevorderde wiskunde			
06.08.01	De leerlingen voeren bewerkingen uit met matrices: optelling, scalaire vermenigvuldiging, matrixvermenigvuldiging, machtsverheffing en transpositie.		WD3_06.08.12
06.08.02	<p>De leerlingen gebruiken matrixmodellen om evoluties te beschrijven.</p> <ul style="list-style-type: none"> Matrixvoorstelling van een graaf 		WD3_06.08.13
06.08.03	De leerlingen berekenen de rang van matrices, de inverse matrix van inverteerbare matrices en de determinant van vierkante matrices.		WD3_06.08.14
06.08.04	De leerlingen lossen stelsels van eerstegraadsvergelijkingen op met behulp van de methode van Gauss-Jordan.		WD3_06.08.15
06.08.05	<p>De leerlingen bepalen het voorschrift of de grafiek van een tweedegraadsfunctie als de andere representatie gegeven is.</p> <ul style="list-style-type: none"> Voorschrift $f(x)=a(x-p)^2+q$ Voorschrift $f(x)=ax^2+bx+c$ 	WD2_06.04.10	
06.08.06	De leerlingen analyseren kenmerken van tweedegraadsfuncties: domein, bereik, nulwaarden, tekenverloop, stijgen/dalen, extremum, toenemende/afnemende stijging/daling en symmetrie ten opzichte van een verticale rechte.	WD2_06.04.11	
06.08.07	<p>De leerlingen leggen het verband tussen de grafiek van een functie en haar kenmerken.</p> <ul style="list-style-type: none"> Veeltermfuncties, rationale functies, (elementaire) irrationale functies, logaritmische functies $f(x)=\log_a(x)$, goniometrische functies $f(x)=\cos x$ en $f(x)=\tan x$ Domein, bereik, nulwaarden, tekenverloop, stijgen/dalen/constant, extrema, constante/toenemende/afnemende stijging/daling, symmetrie, periode, amplitude, asymptotisch gedrag, gedrag op oneindig 		WD3_06.08.21
06.08.08	De leerlingen leggen grafisch het verband tussen inverteerbare functies en hun inverse.		WD3_06.08.20

06.08.09	De leerlingen lossen vergelijkingen en ongelijkheden grafisch op.		WD3_06.08.17
06.08.10	De leerlingen lossen tweedegraadsvergelijkingen in één onbekende in de verzameling van de reële getallen algebraïsch op. <ul style="list-style-type: none"> • Ontbinding in factoren • Discriminant 	WD2_06.04.07.01	
06.08.11	De leerlingen lossen tweedegraadsongelijkheden in één onbekende algebraïsch op.	WD2_06.04.08.01	
06.08.12	De leerlingen analyseren deelbaarheid bij veeltermen met reële coëfficiënten in één variabele. <ul style="list-style-type: none"> • Euclidische deling, reststelling 	OP2_WI.06 ⁵	
06.08.13	De leerlingen lossen eenvoudige veeltermvergelijkingen, rationale vergelijkingen, irrationale vergelijkingen, exponentiële vergelijkingen, logaritmische vergelijkingen en goniometrische vergelijkingen algebraïsch op.		WD3_06.08.18
06.08.14	De leerlingen definiëren het limietbegrip op een formele manier.		WD3_06.08.25.01
06.08.15	De leerlingen bepalen limieten van rijen.		WD3_06.08.24
06.08.16	De leerlingen bepalen grafisch en algebraïsch limieten van functies en analyseren het asymptotisch gedrag.		WD3_06.08.26
06.08.17	De leerlingen berekenen de afgeleide functie van functies die zijn opgebouwd uit veeltermfuncties, rationale functies, irrationale functies, exponentiële functies, logaritmische functies en goniometrische functies. <ul style="list-style-type: none"> • Afleidbaarheid • Rekenregels: afgeleide van een som, product, quotiënt van functies en afgeleide van een samengestelde functie (kettingregel) 		WD3_06.08.28.01
06.08.18	De leerlingen analyseren het verloop van functies met behulp van de eerste en tweede afgeleide functie en lossen extremumproblemen op. <ul style="list-style-type: none"> • Stelling van Rolle, middelwaardestelling van Lagrange 		WD3_06.08.29
06.08.19	De leerlingen interpreteren een bepaalde integraal als de limiet van een som en als een georiënteerde oppervlakte. <ul style="list-style-type: none"> • Booglengte van een kromme • Volume van een omwentelingslichaam 		WD3_06.08.30
06.08.20	De leerlingen leggen het verband tussen bepaalde integralen en primitieve functies door middel van de hoofdstelling van de integraalrekening.		WD3_06.08.31
06.08.21	De leerlingen berekenen bepaalde en onbepaalde integralen van functies. <ul style="list-style-type: none"> • Integratiemethoden: onmiddellijke integratie, integratie door splitsing, integratie door eenvoudige substitutie, partiële integratie 		WD3_06.08.32
06.08.22	De leerlingen gebruiken de sinus- en cosinusregel om meetkundige problemen op te lossen.	WD2_06.04.04	
06.08.23	De leerlingen gebruiken goniometrische formules om uitdrukkingen te vereenvoudigen. <ul style="list-style-type: none"> • Formules: verbanden tussen goniometrische getallen van verwante hoeken, som- en verschilformules, verdubbelingsformules 	WD2_06.04.03	WD3_06.08.22

⁵ De leerlingen die instromen vanuit Economische wetenschappen en in de tweede graad het optiepakket wiskunde hebben gevolgd, hebben dit doel aangeboden gekregen.

06.08.24	De leerlingen stellen complexe getallen voor in het vlak.		WD3_06.08.02
06.08.25	De leerlingen voeren bewerkingen uit met complexe getallen in cartesische vorm: optelling, aftrekking, vermenigvuldiging en deling.		WD3_06.08.03
06.08.26	De leerlingen lossen tweedegraadsvergelijkingen met reële coëfficiënten in één onbekende op in de verzameling van de complexe getallen.		WD3_06.08.06.01
06.08.27	De leerlingen zetten complexe getallen in cartesische vorm om naar goniometrische vorm en omgekeerd.		WD3_06.08.04
06.08.28	De leerlingen voeren bewerkingen uit met complexe getallen in goniometrische vorm: vermenigvuldiging, deling, machtsverheffing en n-de machtsworteltrekking.		WD3_06.08.05
06.08.29	De leerlingen rekenen met vectoren in het vlak en in de ruimte. <ul style="list-style-type: none"> Bewerkingen: optelling en vermenigvuldiging met een getal en inproduct Norm van een vector en ontbinding van een vector in zijn componenten 	WD2_06.04.05	WD3_06.08.07
06.08.30	De leerlingen stellen vectoriële, parametrische en cartesische vergelijkingen van rechten in het vlak en van rechten en vlakken in de ruimte op.	OP2_WI.03 ⁶	WD3_06.08.08
06.08.31	De leerlingen bepalen de onderlinge ligging van twee rechten in het vlak met behulp van vergelijkingen.	OP2_WI.04 ⁷	
06.08.32	De leerlingen bepalen de onderlinge ligging van twee rechten, van een rechte en een vlak en van twee vlakken in de ruimte met behulp van vergelijkingen.		WD3_06.08.09
06.08.33	De leerlingen berekenen afstanden en hoeken in het vlak en in de ruimte.	OP2_WI.05 ⁸	WD3_06.08.10
06.08.34	De leerlingen lossen telproblemen op met en zonder herhaling en waarbij de volgorde al dan niet van belang is. <ul style="list-style-type: none"> Binomium van Newton Driehoek van Pascal 		WD3_06.08.33
06.08.35	De leerlingen berekenen en interpreteren kansen met behulp van de binomiale verdeling. <ul style="list-style-type: none"> Verwachtingswaarde, standaardafwijking 		WD3_06.08.35
06.08.36	De leerlingen toetsen hypothesen. <ul style="list-style-type: none"> Nulhypothese, alternatieve hypothese, p-waarde, significantieniveau, steekproevenverdeling 		WD3_06.08.38
06.08.37	De leerlingen analyseren het verband tussen twee numerieke grootheden in een dataset met behulp van een spreidingsdiagram. <ul style="list-style-type: none"> Trendlijn Correlatiecoëfficiënt 	WD2_06.04.13	WD3_06.08.39
06.08.38	De leerlingen analyseren verzamelingen voorzien van één of meerdere bewerkingen aan de hand van een algebraïsche structuur.		WD3_06.08.40

⁶ De leerlingen die instromen vanuit Economische wetenschappen en in de tweede graad het optiepakket wiskunde hebben gevolgd, hebben dit doel aangeboden gekregen.

⁷ De leerlingen die instromen vanuit Economische wetenschappen en in de tweede graad het optiepakket wiskunde hebben gevolgd, hebben dit doel aangeboden gekregen.

⁸ De leerlingen die instromen vanuit Economische wetenschappen en in de tweede graad het optiepakket wiskunde hebben gevolgd, hebben dit doel aangeboden gekregen.

06.08.39	De leerlingen beargumenteren wiskundige redeneringen en bewijzen wiskundige uitspraken. <ul style="list-style-type: none"> Bewijstechnieken: rechtstreeks bewijs, bewijs uit het ongerijmde, bewijs door volledige inductie, ontkrachting door tegenvoorbeeld Kwantoren 	OP2_WI.01 ⁹	WD3_06.08.42
Uitgebreide algemene economie			
16.01.01	De leerlingen analyseren het optimaal keuzegedrag van de consument en de producent. <ul style="list-style-type: none"> Prijselasticiteit 	WD2_16.01.03 WD2_16.01.04	
16.01.02	De leerlingen analyseren prijsvorming bij volkomen concurrentie met inbegrip van de rol van de overheid.	WD2_16.01.05	
16.01.03	De leerlingen analyseren prijsvorming bij monopolie, monopolistische concurrentie en oligopolie.		WD3_16.01.01
16.01.04	De leerlingen analyseren vormen van overheidsingrijpen bij marktfalen op regionaal, nationaal of Europees niveau. <ul style="list-style-type: none"> Marktmacht, externaliteiten, asymmetrische informatie 		WD3_16.01.02
16.01.05	De leerlingen analyseren het marktmechanisme op de arbeidsmarkt met inbegrip van de invloed van collectieve afspraken.	WD2_16.01.06	
16.01.06	De leerlingen leggen uit hoe de overheid werkgelegenheid en concurrentiekracht bevordert. <ul style="list-style-type: none"> Loonindexering Arbeidsmarktindicatoren 		WD3_16.01.03
16.01.07	De leerlingen analyseren inkomensongelijkheid aan de hand van de Lorenzcurve en Gini-coëfficiënt.		WD3_16.01.04
16.01.08	De leerlingen leggen uit hoe de overheid via sociale en fiscale maatregelen ongelijkheid in een samenleving tracht te beperken.		WD3_16.01.06
16.01.09	De leerlingen analyseren relaties tussen de economische actoren.		WD3_16.01.07
16.01.10	De leerlingen lichten de samenstelling van het BBP toe vanuit de productie-, inkomens- en bestedingsbenadering. <ul style="list-style-type: none"> Reëel en nominaal BBP BNP, nationaal inkomen (Y) 		WD3_16.01.08
16.01.11	De leerlingen analyseren internationale handel en internationale economische relaties. <ul style="list-style-type: none"> Handelsbalans Outsourcing, offshoring 	WD2_16.01.09	
16.01.12	De leerlingen analyseren internationaal handels- en betalingsverkeer. <ul style="list-style-type: none"> Wisselmarkt en wisselkoersen 		WD3_16.01.09
16.01.13	De leerlingen leggen vraag en aanbod op de geld- en kapitaalmarkt uit. <ul style="list-style-type: none"> De intermediaire rol van banken en beurzen 		WD3_16.01.10
16.01.14	De leerlingen analyseren conjunctuurschommelingen en het effect van monetair en budgettair beleid op de conjunctuur. <ul style="list-style-type: none"> Multiplificeffect 		WD3_16.01.11
16.01.15	De leerlingen evalueren economische groei als indicator voor welvaart en welzijn. <ul style="list-style-type: none"> Disruptieve factoren en innovatie 		WD3_16.01.12

⁹ De leerlingen die instromen vanuit Economische wetenschappen en in de tweede graad het optiepakket wiskunde hebben gevolgd, hebben dit doel aangeboden gekregen.

16.01.16	De leerlingen reflecteren over economische modellen en duurzame economische ontwikkeling.		WD3_16.01.13
Bedrijfswetenschappen en recht			
16.07.01	De leerlingen vergelijken courante ondernemingsvormen op het vlak van aansprakelijkheid, administratie en fiscaliteit.	WD2_16.07.02	
16.07.02	De leerlingen vergelijken fiscale regels voor éénmanszaak en vennootschap op basis van grondslag, de progressiviteit van de belasting en voorafbetalingen.		WD3_16.07.01
16.07.03	De leerlingen voeren op basis van bedrijfsactiviteiten een dubbele boekhouding van beginbalans tot eindbalans. <ul style="list-style-type: none"> Commerciële en financiële verrichtingen, personeelskosten, btw-verrekening en -vereffening, lening, voorraadwijziging, investering en afschrijving 		WD3_16.07.03 WD3_16.07.04
16.07.04	De leerlingen beoordelen de financiële gezondheid van een onderneming aan de hand van door hen berekende kerncijfers met betrekking tot de liquiditeit, solvabiliteit en rendabiliteit.		WD3_16.07.05
16.07.05	De leerlingen lichten courante financieringsvormen op korte en lange termijn toe.		WD3_16.07.02
16.07.06	De leerlingen illustreren het belang van een bedrijfsstrategie.	WD2_16.07.03	
16.07.07	De leerlingen illustreren hoe een onderneming haar marketingmix samenstelt op basis van haar marketingstrategie.	WD2_16.07.04.03	

Minimale materiële vereisten

Voor het realiseren van de leerplandoelen is er nood aan voldoende materialen en de nodige uitrusting opdat deze kwaliteitsvol kunnen gerealiseerd worden. Voor de school is het belangrijk dat ze in kaart brengt welke materialen en uitrusting er minimaal nodig zijn om de leerplandoelen te kunnen realiseren.

Deze materialen en uitrusting hoeven niet noodzakelijk op school aanwezig te zijn. De school kan immers ook gebruik maken van materialen en uitrusting die aanwezig zijn op andere locaties zoals bijvoorbeeld andere scholen, infrastructuur van de gemeente, bedrijven...

Op de GO! Navigator worden er, voor deze doelen waarvoor dit relevant is, suggesties gedaan met betrekking tot het in kaart brengen van de minimale materiële vereisten.

Vakkenkoppeling

De vakkenkoppeling is terug te vinden op de website van het GO! (rubriek leerplannen).

Pedagogisch – didactische ondersteuning

Een uitgebreide pedagogisch – didactische ondersteuning is terug te vinden in de GO! Navigator.